

Ny lägesrapport för fältgentiana efter inventeringar 2016

Urban Gunnarsson, Hillersboda & Maja Wressel, Umeå

Nedan följer en kort sammanställning av de viktigaste resultaten efter de inventeringar av fältgentiana som gjorts av Länsstyrelsen under 2016. Resultaten jämförs främst med de inventeringar som gjordes 2011 och 2012 (Norell 2013, Gunnarsson 2014), men även med tidigare inventeringar för att se hur populationerna utvecklas i länet.

Fältgentianan är en viktig signalart för välhävdade ängsmarker. Arten är starkt kulturbunden och anpassad till de tidigare hävdformerna och till de då rådande slåttertidspunkterna. Gentianan har tidigare varit vanlig i Sverige, men med det snabba försvinnandet av det småskaliga jordbruket och de artrika slätter och betesmarkerna har gjort att arten försvunnit undan för undan. Den traditionella hävden har minskat kraftigt, vilket gjort att arealen naturlig betes- och slättermark idag är mycket liten. Fältgentianans snabba tillbakagång har gjort att den nu är rödlistad som starkt hotad (hotkategori EN enligt rödlistan, ArtDatabanken 2015).

Inventeringen ingår som en del av Länsstyrelsen Dalarnas arbete med åtgärdsprogram för hotade arter och syftar till att långsiktigt säkra fältgentianans överlevnad i länet.

Fältgentianan har två varieteter i Dalarna med olika blomningstid: en tidigblommande form *Gentianella campestris* var. *suecica* (tidig fältgentiana) och en senblommande, *G. campestris* var. *campestris* (sen fältgentiana). I länet dominerar den tidigblommande formen och bara ca 5 promille av individerna är senblommande (Norell 2013).

Alla på senare tid kända lokaler (uppgifter från 2011 och senare) besöktes under inventeringen 2016. Slättermarker besöktes tidigt på sommaren, före slåttern, dvs sista veckan i juni och några veckor in i juli, för att möjliggöra fynd av den tidigblommande fältgentianan. Senare under säsongen, i augusti, fortsatte inventeringen efter den senblommande fältgentiana.

Den ovanliga vita formen av tidig fältgentiana på lokalen Degernäset i Sörnäs, Lima sn. Foto: Maja Wressel.

Resultat och diskussion

Totalt under 2016 hittades vid inventeringen 15776 fältgentianor på 48 lokaler, jämförbara siffror 2011 och 2012 var 4497 fältgentianor på 45 lokaler (tabell 1), dvs. en ökning av antalet räknade individer med 250%. De största fältgentianalokalerna var 2016 Västagården i Västansjö i Lima socken med 2566 individer följt av Solarvet i Åls socken med 2099 fältgentianor. Solarvet är en intressant vägkantslokal där man omsorgsfullt skött vägrenen med slåtter, annars har vägkantspopulationer utan slåtter visat sig ha svårt att finnas kvar på lång sikt (Norell 2013).

Fältgentianasäsongen 2016 var tydligen riktigt gynnsam med sex populationer med över 1000 individer, vid förra inventeringen var det

bara en lokal, Skattlösberg, som hade mer än 1000 blommor (tabell 1). Detta understryks ytterligare då 34 lokaler hade ökande populationsstorlekar och bara 14 hade ett minskande antal individ (tabell 1).

Bulken av individer tillhörde liksom tidigare den tidigblommade formen var. *suecica*. Den senblommade formen var. *campestris* återfanns bara med 24 individer på tre lokaler (2012 22 sena på fyra lokaler). Endast en lokal hyste båda underarterna: Degernäset i Sörnäs, Lima socken (tabell 1).

Under inventeringarna 2016 återfanns inte fältgentiana på fem populationer, Gamla finntorpet, NV om f d byn Spjutbo, Lundvalls äng, Vålberg (Malungs sn) och Södra Trollegrav. Frågan är om dessa populationer är helt borta eller om de dyker upp igen nästa år, då arten har en tvåårig livscykel. Lokalen vid Spjutbo var nog en tillfällig förekomst eftersom det var en vägförekomst. Lokalen vid Södra Trollegrav däremot var vid en naturligt öppen mark där det förmodligen är öppet på grund av svallsbildning på vintern.

Men de är positivt att vi sedan förra inventeringen har hittat sex nya fältgentianalokaler, Gagnefs kyrkby, Skattungbyn, Torrvål, Grivgata, Husom och Hållbergs fåbodar (tabell 1). En del har kommit in som tips och några av lokalerna har hittats vis fältarbetet. Antagligen finns det dock fortfarande ett mörkertal för fältgentianans i Dalarna.

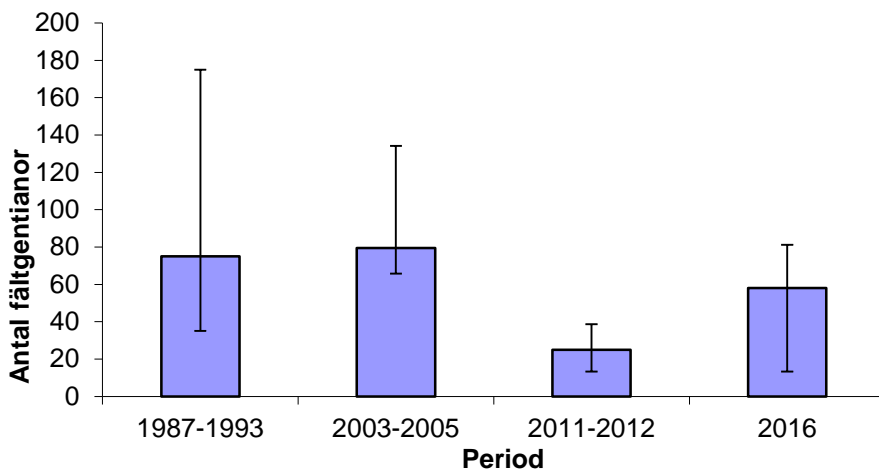
Tabell 1. Fyndlokaler av tidig- och senblommade fältgentiana i Dalarna under inventeringarna 2011-2012 och 2016. Det rör sig nästan uteslutande om tidig fältgentiana om senblommade fältgentinan uppges följs siffran av sen.

Lokal	Antal 2012	Antal 2016	Socken	Kommun
Stora Konnsjön	8 <u>sen</u>	7 sen	By	Avesta
Hässlen	74	593	Garpenberg	Hedemora
Marken	2	25	Hedemora	Hedemora
Gamla Finntorpet	2	0	Grangärde	Ludvika
Pålsbo hage	61	48	Husby	Hedemora
Nedre Oppsveten	248	364	Söderbärke	Smedjebacken
NV om f d byn Spjutbo	1 <u>sen</u>	0	Söderbärke	Smedjebacken
Skattlösberg	1288	259	Grangärde	Ludvika
Palahöjden	4	181	Grangärde	Ludvika
Hästbergs klack	13	44	Grangärde	Ludvika
Saxhyttan	200	100	Grangärde	Ludvika
Tures äng	23	5	Stora Tuna	Borlänge
Lundvalls äng	3	0	Stora Tuna	Borlänge
Källslätten	21	42	St. K-berg	Falun
Nyssjöns fåbodar	64	1407	Svärdsjö	Falun
Gruvgårdarna	2	67	Bjursås	Falun
Fagerberget	122	367	Floda	Gagnef
Risåsa NV	214	45	Floda	Gagnef
Risåsa SO	721	1223	Floda	Gagnef

Gagnefs kyrkby		25		Gagnef	Gagnef
Fallsbjörken	95	576		Leksand	Leksand
Faxbergs fåbodar	203	139		Leksand	Leksand
Solarvet	106	2099		Ål	Leksand
Solarvet 1 km S om	52	454		Ål	Leksand
Djuptjärnsbo	380	43		Ål	Leksand
Västbjörka	77	596		Rättvik	Rättvik
Boda fotbollsplan	22	3		Boda	Rättvik
Jutjärsängen	10	148		Boda	Rättvik
Norrboda Gammelstad	25	15		Ore	Rättvik
Kallmora, Wests änge	56	1871		Ore	Rättvik
Dalbyn, Luckuholsv.	35	290		Ore	Rättvik
Dalbyn, Wallins väg	180	40		Ore	Rättvik
Skattungbyn		50-100		Orsa	Orsa
Knut Einars äng	40	83		Orsa	Orsa
Åberga	3	1		Orsa	Orsa
Torrval	111	25		Orsa	Orsa
Torrval, Grivgata		62		Orsa	Orsa
Degernäset, Sörnäs	15 + 7 <u>sen</u>	200 + 1 sen		Lima	Malung
Hammarsbyn		50-100		Lima	Malung
N. Fenningberget fåb	14	73		Lima	Malung
Fenningberget	6 <u>sen</u>	16 sen		Lima	Malung
Västagården, Västansjö	9	2566		Lima	Malung
Risheden	9	54		Lima	Malung
Husom		57		Lima	Malungz
Vattaå, Tyngsjö	119	11		Malung	Malung
Vålberg	4	0		Malung	Malung
Dysberg, Almgården	4	5		Älvdalen	Älvdalen
Hällbergs fåbodar		170		Älvdalen	Älvdalen
Solvaldbergs fåbodar	29	32		Älvdalen	Älvdalen
Vålbergs fåbodar	9	76		Älvdalen	Älvdalen
Rämma fåbodar	119	3		Älvdalen	Älvdalen
Brindbergs fåbodar	35	1115		Älvdalen	Älvdalen
Södra Trollegrav	38	0		Älvdalen	Älvdalen

Förändring i populationsstorlekar på tio lokaler

Resultatet efter inventeringarna 2016 visar en viss återhämtning av fältgentianan efter den negativa utvecklingen för fältgentiana fram till 2011-2012. Utvecklingen i de tio populationer som följts vid alla fyra inventeringsperioderna från 1987-1993, 2003-2005, 2011-2012 och 2016 (figur 1), så visar data på att populationerna blir något starkare på de flesta lokalerna från 2011-2012. Vid Brindbergs fåbodar räknades över 1000 fältgentianor in, fem gånger så många som räknats in vid tidigare år. Vid alla populationer fanns fältgentianor kvar 2016.

Figur 1. Populationsutveckling hos tio populationer av fältgentiana i Dalarna. Populationerna har undersökts vid fyra perioder: 1987-1993, 2003-2005, 2011-2012 och 2016. Staplarna visar medianvärdet för antalet individer hos de tio populationerna och felstaplarna visar 1:a och 3:e kvartilen.

Fältgentianans framtid i Dalarna

Fältgentianans framtid i länet beror till mångt och mycket på hur vi kommer att lyckas med skötseln av våra ängs- och betesmarker. Att vi kan fortsätta med slåtter och bete är nyckeln till en framgångsrik förvaltning av ängs- och betesmarkerna, men det är även viktigt hur och när slåtter och bete sker.

Ett arbete med att säkra skötsel på bl.a. fältgentianalokaler har sjuvänt av Länsstyrelsen, då ett slåtterlag med personal kunniga i lieslåtter har städslats. Slåtterlaget sköter i samråd med markägare ängsmarker där vi har hittat åtgärdsprogramarter som bl.a. fältgentiana men även ängssvamparna blårröding, fager vaxskivling, praktvaxskivling samt dvärg-, nord-, rut- och topplåsbräken.

Slåtter på fältgentianalokalen vid Norrboda Gammelstad, Ore sn. Foto: Näs Olle Tranberg.

För framtiden är det viktigt att fortsätta följa upp de kända fältgentianapopulationerna, så att vi kan veta hur den utvecklas i Dalarna. Lika viktigt är att följa upp nya lokaluppgifter från t ex Artportalen och Dalafloren, liksom att aktivt leta efter nya populationer.

Det är dessutom viktigt att ha kontakt med markägare och brukare på de aktuella fältgentianalokalerna så att de blir medvetna om att de har arten på sina marker och så att en för arten anpassad skötsel kan utföras. Engagerade markägare är en viktig anledning till att populationerna finns kvar (och till och med ökat) på många lokaler. I stort sett alla markägare som vi träffade under inventeringen hade ett intresse för att bevara arten. Antagligen blir man som markägare än mer motiverad till att upprätthålla hävden om man får lite beröm för arbetet.

Referenser

- ArtDatabanken, 2015: Rödlistade arter i Sverige 2015. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Gunnarsson, U. 2014. Lägesrapport för fältgentiana i Dalarna 2012. Trollius 44: 8-17.
- Norell, B. 2013. Fältgentiana i Dalarna. Länsstyrelsen Dalarnas län rapport 2013:07: 1-61.

Den rika fältgentianalokalen på Nysjöns fåbodar, Svärdsjö. Foto: Maja Wressel.